

СЕКЦІЯ «ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ»

Божкова Ганна – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри українознавства і суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету

ПОВОЄННІ ДЕПОРТАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Висвітлено події повоєнної історії України, пов'язані із депортацією населення з західних областей до Півдня та Сходу нашої держави. Розглянуто як особливості перебігу примусового переселення, так і реакція суспільства на нього.

Друга світова війна 1939-45 років зламала долі мільйонів людей в різних куточках світу, жахливі наслідки вона мала й для українців. Одним із болісних наслідків війни стало питання встановлення нових повоєнних кордонів, зокрема – між Польщею та СРСР та пов'язана із цим депортація населення.

Перші депортаційні заходи в рамках політики «розв'язання національної проблеми» були схвалені у вересні 1944 р. у Любліні головою Ради народних комісарів УРСР Микитою Хрущовим та керівником Польського комітету національного визволення Едвардом Осубка-Моравським [5]. За оцінками фахівців Інституту національної пам'яті, за період 1944-1946 рр. з Польщі було виселено понад 482 тисячі українців, а загалом до 1951 року понад 750 тисяч жителів Лемківщини, Надсяння, Холмщини та інших регіонів Західної України було позбавлено власних домівок та депортовано в 17 різних областей України, передусім – до Галичини, Тернопілля, Північного Причорномор'я, Слобожанщини та Донеччини [4].

В серпні 1949 року керівництвом УРСР було ухвалено постанову «Про переселення колгоспників і одноосібних господарств із західних областей України в південні області Української РСР». Відповідно до згаданого документу, впродовж 1949 року передбачалося вивезення 6000 родин із Чернігівщини, 5100 – із Закарпаття, 2.600 родин із Чернівецької, 2500 – із Рівненської, 2390 – із Тернопільської, 1000 – із Івано-Франківської (тоді – Станіславської) і 100 родин – із Дрогобицької областей. Переселенців селили на території Одеської, Ізмаїльської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Луганської (тоді – Ворошиловградської) та Донецької (тоді – Сталінської) областей [1].

Згідно із повідомленнями Міністерства державної безпеки (МДБ) УРСР, співробітники якого ретельно перевіряли листування депортованих, більшість переселенців вкрай негативно поставилися до переїзду. Вони чекали на війну між СРСР та США, розповідали про брехню агітаторів щодо умов проживання, зокрема – надання житла та довгострокових кредитів та пільгових послаблень. Нерідкими були випадки, коли вже наступного дня після переїзду людей змушували приймати участь у здачі продовольчих державних поставок продукції сільськогосподарського виробництва [6].

Зазначена постанова стала не останньою акцією насильницького переселення. В лютому 1951 року між СРСР та Польською народною республікою (ПНР) було підписано договір про обмін прикордонними територіями, багатими на природні копалини: нафту, газ, вугілля. У травні того ж року угода була ратифікована Сеймом Польщі та підписана президентом ПНР Б. Берутом, невдовзі угода була ратифікована ВР СРСР і вже 5 червня 1951 року у Варшаві сторони обмінялися ратифікаційними грамотами. В 2021 році в Україні було розсекречено та опубліковано документи, які висвітлюють перебіг так званої «Акції-51» – депортації 7167-х родин (більш ніж 32 тисяч людей) з 44-х населених пунктів Бойківщини, які були виселені в південні та східні області України [6].

Як зазначає фахівчиня Інституту національної пам'яті Леся Бондарук, між переселенцями та місцевим населенням склалися складні стосунки через мовний бар'єр та різницю в світогляді. Дослідницею висувається гіпотеза, що депортація привела до масового руйнування культурних, моральних та матеріальних цінностей переселенців та стала реальною загрозою для знищення цілих етнографічних груп українців [2].

Проте, як свідчать етнографічні дослідження, проведені на Миколаївщині на початку ХХІ століття, переселенці та їх нащадки зуміли зберегти характерні риси своєї самобутньої культури. Зокрема, в 2019 р. фахівцями відділу культури Кривоозерської райдержадміністрації було зафіксовано та описано обряд проведення різдвяного вертепу, який привезли із собою на Миколаївщину переселенці із західноукраїнських сел Скородне та Лютовищі. Бескідських бойків, депортованих в рамках «акції 51» було розселено у районах Кривого Озера Калантирка та Волощино, так з'явилися райони «Волощанське» та «Калантирське». Насильно переселені, позбавлені дому та рідної землі, переселенці намагались зберегти свою віру, культуру та традиції як головний індикатор власної самоідентичності. Вони говорили між собою на власній говірці, шанобливо ставилися до традицій предків, однією із яких стало проведення Різдвяного вертепу, з участю таких персонажів, як Ірод, Чорт, Смерть із косою, Янгол. Свята відзначали всією вулицею, дружно й весело [3]. Ця традиція зберігається й донині, сьогодні вона стала однією із культурних візитівок Кривоозерщини.

Література

1. «Акція-51» у документах МГБ. Електронний архів українського визвольного руху. Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: <https://avr.org.ua/?idUpCat=1987> (дата звернення: 30.03.26).
2. Без права повернення додому: етапи депортації українців у 1944-1951 рр. 14 вересня 2025 року. URL: <https://history.rayon.in.ua/news/739953-bez-prava-povernennya-dodomu-etapi-deportatsii-ukraintsiv-u-1944-1951-rokakh> (дата звернення: 29.03.26).
3. 6. Бойківський вертеп: презентація здобутків фольклористичної експедиції: «Від Сяну до Солокії: втрачена і віднайдена Вітцівщина». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kdExo34-cOQ> (дата звернення: 03.04.26).
4. Василь Мустаца. Із Заходу на Південь. Переселення українців у 1949-1950 роках. Історична правда. 07 жовтня 2022 року. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/10/7/161891/> (дата звернення: 30.03.26).
5. Пам'ятаймо про депортації 1944-1951 років. Інститут національної пам'яті. 02.09.2019. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyataymo-pro-deportaciyi-1944-1951-rokiv> (дата звернення: 11.03.26).
6. Сім тисяч депортованих родин: опублікували документи про «Акцію-51». 15 лютого 2021 р. URL: <https://cdvr.org.ua/about/> (дата звернення: 30.03.26).

Кравченко Тетяна – канд. філол. наук, доцент кафедри українознавства та суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет.

Бондаренко Дар'я – здобувач вищої освіти спеціальності D1 Облік і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет.

ФОЛЬКЛОР ЯК ДЖЕРЕЛО УКРАЇНОЗНАВЧИХ ЗНАНЬ

У роботі розглядається фольклор як важливе джерело українознавчих знань. Визначено його роль у формуванні національної ідентичності та збереженні культурної спадщини. Через фольклор простежується історична пам'ять, світоглядні орієнтири, моральні норми та соціальні цінності. Проаналізовано основні жанри фольклору (пісні, думи, казки, легенди, прислів'я, обрядові тексти) та їхнє значення для пізнання історії, побуту й духовних цінностей українського народу. Зроблено висновок, що фольклор є невід'ємною складовою українознавства, адже він забезпечує глибоке розуміння культурного й духовного світу українців.

Українознавство як наука досліджує історичний шлях народу, його культурні надбання, традиції, мову, мистецтво та побут, формуючи цілісне уявлення про національну ідентичність. Завдяки українознавству ми можемо простежити, як поєднуються давні звичаї з сучасними процесами, як народна культура впливає на розвиток суспільства та державності. [2] Фольклор